

DOELSTELLINGEN VAN HET INSTRUMENTEEL VERRIJKINGSPROGRAMMA

1. Inleiding

Tot nog toe maakten we duidelijk dat het erop aankomt dat een individu de nodige cognitieve structuren verwerft, teneinde zich te kunnen aanpassen aan steeds veranderende leefsituaties; teneinde zich te kunnen handhaven in zijn cultuur. Wij geloven dat dat mogelijk is, ons baserend op de theorie van de Structurele Cognitieve Modificatie en de gemedieerde leerervaring. Wij weten ongeveer hoe we dat moeten proberen te bereiken, op basis van de theorie over de mediatie.

Als we erin slagen om inderdaad individuen te helpen in het opbouwen van de nodige cognitieve structuren, dan worden zij mensen die méér profijt kunnen halen uit elk direct contact met hun omgeving, precies omdat ze zichzelf kunnen mediëren.

Dat alles laat ons toe het hoofddoel van onze interventies, gericht op actief ontwikkelen, als volgt te formuleren:

- Wij willen mensen helpen de nodige cognitieve structuren te ontwikkelen zodanig dat zij zich kunnen handhaven in hun maatschappij/cultuur;
- of
- We willen de groeikansen van mensen bevorderen, door hen denkmiddelen, denkstrategieën en denkkattitudes aan te reiken, waardoor zij méér profijt kunnen halen:
 - a. Uit het directe contact met prikkels;
 - b. Uit allerlei ervaringen die geboden worden; in het dagdagelijkse leven en op toevallige en geplande leermomenten.

2. Bij wie zullen we streven naar de realisatie van ons hoofddoel?

In feite wordt die doelstelling nagestreefd bij alle mensen. Die doelstelling is trouwens de ultieme doelstelling van "opvoeden van mensen". Mensen leiden naar volwassenheid houdt in dat je probeert mensen te vormen die opgewassen zijn tegen de wereld waarin ze moeten functioneren. Die op een zelfstandige manier zichzelf in de wereld kunnen bewegen en die de wereld begrijpen.

Maar, meestal wordt die doelstelling op een spontane manier bereikt, kinderen worden vanaf de baby-periode constant geconfronteerd met "gemedieerde leerervaringen" die hen moeten toelaten later zelfstandig te functioneren.

Als we met het Instrumenteel Verrijkingprogramma werken, dan richten wij ons niet op mensen waarbij dat 'ingroeien in de cultuur' spontaan verloopt. Dan richten wij ons juist op die mensen die moeilijkheden hebben om in te groeien in hun cultuur. We richten ons op mensen die niet spontaan kwamen tot de verwerving van de nodige cognitieve structuren om hun eigen leerwereld te begrijpen en er binnen te kunnen functioneren. Die mensen noemt R. Feuerstein cultureel gedepriveerden. Het zijn mensen die letterlijk gedepriveerd zijn; verstoken van hun eigen cultuur. Ze beschikken niet over de nodige cognitieve structuren om hun cultuur te kunnen begrijpen. Ze kregen onvoldoende gemedieerde leerervaringen of de gemedieerde leerervaringen konden niet echt tot hen doordringen. Aldus noemt Feuerstein alle mensen die lager presteren op mentaal vlak "cultureel gedepriveerden". Daarbij zegt die term niets over de oorzaak. Het kan zijn dat ze zelf interne barrières hebben; het kan zijn dat ze onvoldoende gemedieerde leerervaringen kregen; het kan zijn dat ze onvoldoende motivatie hebben (b.v. onderpresteerders).

3. Op welke manier zullen we streven naar de realisatie van ons hoofddoel?

Ons hoofddoel, namelijk een persoon uitrusten met de nodige cognitieve structuren (of met de nodige denkmiddelen; denkattitudes en denkstrategieën) om méér profijt te kunnen halen uit alle dagdagelijkse leef- en leersituaties, willen we bereiken door op een systematische manier te werken aan de opbouw van die cognitieve structuren. Het gaat immers om mensen waarbij de spontane middelen falen. Gewone omgang leidde niet tot het opbouwen van de noodzakelijke cognitieve structuren. Vandaar de nood aan een zeer goed uitgebalanceerde aanpak, waarbij men systematisch en intensief werkt; beginnende bij de diepe basis-cognitieve structuren.

Precies daartoe ontwikkelde R. Feuerstein het Instrumenteel Verrijkingsprogramma. Het I.V.P. is een programma dat zo opgebouwd is dat het op systematische manier de cognitieve structuren aanpakt en werkelijk probeert die "in te drillen" bij het kind. Uiteindelijk moet dat leiden tot het feit dat het individu die cognitieve structuren automatisch zal gaan gebruiken.

Daarnaast ontwikkelde Feuerstein zijn theorie over de "goede mediator". Het is namelijk niet voldoende dat een kind zo'n programma doorwerkt; dat programma moet ook op de goede manier overgebracht worden bij het kind. Slechts dan kan het echt gemedieerde leerervaringen bieden; slechts dan kan het echt leiden tot daadwerkelijk opbouwen van cognitieve structuren.

Tenslotte gaf Feuerstein nog een derde belangrijk hulpmiddel om efficiënt te werken aan die cognitieve structuren, aan die denkmiddelen, denkattitudes en denkstrategieën. Hij streefde ernaar die ruime doelstelling van werken aan cognitieve structuren door het geven van gemedieerde leerervaringen door het toepassen van I.V.P. nog meer te concretiseren. En daartoe ontwikkelde hij de zes subdoelen van het Instrumenteel Verrijkingsprogramma. Die subdoelen bieden de mediator concreet houvast in een welbepaalde les. Ze helpen de mediator de algemene doelstelling te concretiseren.

De zes subdoelen zijn aldus een uitstekend hulpmiddel om één welbepaalde les te plannen; te richten. Je pikt bv. één subdoel uit de lijst, en dat stel je in die les centraal. Niet dat andere subdoelen dan niet mogen aan bod komen, maar dat éne is essentieel. Zo blijf je als leerkracht grond onder je voeten voelen en blijf je uit zicht behouden op waar je naar toe wilt.

Ook voor je lesevaluatie wordt het veel makkelijker. Als je precies weet waar je naar toe wilde, dan kun je ook veel beter beoordelen of je leerlingen dat doel bereikt hebben.

Samenvattend antwoord op onze vraag 3.

We gebruiken drie middelen om ons hoofddoel waar te maken:

1. We werken met het I.V.P.;
2. We werken volgens de richtlijnen voor de goede mediator;
3. We concretiseren ons hoofddoel volgens één van de zes subdoelen en zo geven we onze les een concrete richting. Dat stelt ons beter in staat onze te volgen weg uit te stippelen en onze leerlingen te evalueren.

4. Systematische bespreking van de zes subdoelen

Inleiding: van de zes subdoelen

1. Corrigeren van deficiënte cognitieve functies;
2. Aanleren van reeks basisbegrippen; woorden; operaties de I.V.P.-instrumenten te kunnen benutten;
3. Denkattitudes vormen via gewoontevorming;
4. Leer leerlingen inzicht verwerven in hun handelwijze;
5. Taakintrinsieke motivatie opbouwen;
6. Laat leerlingen zichzelf ervaren als competent; zichzelf zien producenten van informatie.

Subdoel 1: corrigeren van deficiënte cognitieve functies

We willen de leerlingen adequate denkmiddelen, denkstrategieën en denkattitudes bijbrengen. Maar de leerlingen/kinderen die wij voor ons hebben stellen uiteraard een aantal gedragingen. Zij nemen bv. een taak op die wij hen voorleggen; zij doen er iets mee om de gegevens te verwerken; tenslotte formuleren zij een antwoord.

Het komt erop aan dat wij als leerkracht/mediator leren zien WAT die leerling nu precies doet; WAT zij verkeerd/goed doen. Nuttige denkgedragingen die de leerlingen NIET STELLEN moeten wij bij hen opbouwen; gedragingen die de leerlingen VERKEERD STELLEN moeten wij corrigeren en GOEDE GEDRAGINGEN laten verklaren en bevestigen.

Het is als mediator een zinvolle manier van werken om je per les slechts op enkele van die denkgedragingen te richten. Dan weet je tenminste waar je naar toe wilt. Zo kan je b.v. in een bepaalde les in het bijzonder je aandacht richten op de "visuele opname"; in een andere les kan je de zaken zo inkleden dat je vooral werkt op goede "auditieve opname". Weer een andere les kan zich goed lenen om op precisie van een antwoord te werken; enz...

Belangrijk hierbij is: omlijn voor jezelf duidelijk op welke denkfuncties je zult werken. Verlies ook de interne hiërarchie van veel denkfuncties niet uit - het oog. Je kunt b.v. pas goed vergelijken als je eerst goed leert kijken; je kunt maar leren categoriseren als je kunt vergelijken; enz..

Voor welke denkmiddelen je allemaal kan oefenen wordt je geholpen door de lijst van deficiënte denkfuncties en de lijst met cognitieve functies/denkmiddelen.

Subdoel 2: aanleren van een reeks basisbegrippen, woorden, operaties en relaties, nodig om de I.V.P. - instrumenten te kunnen benutten.

Aangezien precies begrijpen van wat gevraagd wordt heel belangrijk is om een probleem goed te kunnen oplossen, en aangezien een goed antwoord geven (dat is een correct geformuleerd antwoord) ook belangrijk is om goed je oplossing naar voren te kunnen brengen is het nodig dat we het kind de juiste woordenschat bijbrengen.

Zonder die juiste woordenschat is een kind hoe dan ook niet in staat om dingen goed op te lossen. Als we verder verlangen dat kinderen relaties leren zien tussen de dingen moeten we hen ook bijbrengen welk soort RELATIES er allemaal bestaan, wat een relatie inhoudt en we moeten hen termen aanbieden om die relaties te kunnen benoemen.

Tenslotte willen we de kinderen ook leren OPERATIES uitvoeren; we willen hen leren vergelijken; classificeren; hypothesen toetsen; enz. Het is bijgevolg nuttig dat we aan begripsvorming hierover doen. De kinderen moeten weten wat er van hen verwacht wordt wanneer we ze vragen een bepaalde operatie uit te voeren en die operatie moeten we met één woord kunnen benoemen.

Ze moeten ook zelf kunnen vertellen wat ze aan het doen zijn. Ook om dat te kunnen moeten ze beschikken over een juiste woordenschat. Voor een mediator is het erg belangrijk dat hij precies weet welke begrippen hij wil aanbrengen in één welbepaalde les. Dan weet de leerkracht wat hij aan het doen is en anderzijds kan hij zichzelf en de leerlingen beter evalueren.

Subdoel 3: denkkattitudes vormen via gewoontevorming

We zeiden het reeds bij de bespreking van de Structurele Cognitieve Modificatie, we willen cognitieve structuren opbouwen; dat wil zeggen we willen dat de leerlingen uitgerust worden met een aantal reeksen van cognitieve handelingen waar ze spontaan/automatisch op terugvallen.

Spontaan en automatisch op iets terugvallen drukt zich uit in een gewoonte. "Als ik geconfronteerd wordt met een probleem heb ik de gewoonte me eerst goed af te vragen..."

Gewoontes kun je vormen door voortdurende herhaling. Die herhaling zit ingebouwd in het programma zelf. Steeds weer verwacht de mediator dezelfde attitudes van de kinderen om tegenover de taken te reageren; hij vermijdt echter wel dat het vervelend wordt door het materiaal zelf altijd weer te veranderen. Als mediator moeten we héél precies bepalen wat wij in een bepaalde les willen oefenen, en zeker niet te gauw denken; dat heb ik nu al zo vaak gedaan. Want enkel door herhaling bereik je gewoonte en zo 'structuur'. Maar! Let op verveling! De onderliggende vaardigheid die je traint mag 100 maal dezelfde zijn; de taak zelf moet echter altijd weer iets nieuws hebben zodat de leerlingen er blijvend door aangesproken worden.

Subdoel 4: Leer leerlingen inzicht verwerven in hun handelwijze leer hen reflecteren

We willen de leerlingen goede denkfuncties bijbrengen en we willen deficiënte denkfuncties corrigeren. Dit kunnen we pas als we:

1. Zelf als leerkracht duidelijk zicht hebben op wat verkeerd loopt en wat goed gaat.
2. Proberen de leerlingen daar ook inzicht in te geven. Uiteindelijk is het de leerling zelf die moet veranderen, via onze tussenkomst.
Hij moet daarom zeer goed zelf inzien wat goed en verkeerd loopt. Vooral van de fouten kan een kind veel leren.

Voor de mediator betekent deze doelstelling dat hij zijn lessen zo opstelt dat er heel veel ruimte vrij komt om te werken rond het oplossingsproces. Men kan b.v. klassikaal een oplossingsstrategie opbouwen. Men kan ook eerst zelf de leerlingen individueel laten zoeken en hen daarna hun ervaringen onderling laten uitwisselen; enz.... Belangrijk is dat men de kinderen leert denken over hun handelwijze en hun denken; dat men hen a.h.w. leert reflecteren.

Subdoel 5: Taakintrinsieke motivatie opbouwen

Taakintrinsieke motivatie wil zeggen: de taak goed willen doen om de taak op zichzelf. Niet omdat er dan een beloning zou volgen; niet omdat men dan zou kunnen zeggen hoe goed je het wel deed, maar echt je motivatie halen uit de taak. Je wordt voor een probleem gesteld en dat intrigeert je dermate dat je het goed wilt oplossen. Vandaar dat men in het I.V.P. graag werkt zonder punten en zonder andere uitwendige beloningssystemen. Men wil de kinderen zo ver krijgen dat ze plezier vinden in het werk op zichzelf.

Vandaar ook dat men bij de opbouw van het I.V.P. moet letten op:

- opdoen van succeservaring (dat verhoogt het plezier in de taak);
- een stijgende moeilijkheidsgraad (succes ervaren op een taak, is een taak echter te gemakkelijk dan ervaar je ook geen succes);
- attractiviteit van het materiaal.

Bij de planning van je les moet je als mediator ook steeds op deze doelstelling bedacht zijn. Kleed je les zo in dat de leerlingen het prettig vinden die bij je te wonen. Zorg ervoor dat de leerlingen niet te veel falen ervaren. Dat kun je doen door duidelijk je eisen te verwoorden, in termen van precies vertellen wat en hoe ze iets moeten doen. Zorg ook voor voldoende afwisseling. Ook dat bevordert het plezier.

Subdoel 6: Leerlingen zichzelf laten ervaren als competent; zichzelf leren zien als mogelijke producenten van informatie

Leerlingen hebben vaak het idee dat zij niets anders kunnen dan luisteren en aanvaarden wat er gezegd wordt. Dat ze zelf niets kunnen. Dat gevoel moet een mediator tegengaan. Een leerling moet zichzelf leren ervaren als competent; als iemand die iets kan presteren

Vandaar dat het hier de leerkracht is die een beetje van zijn voetstuk moet vallen. De leerkracht is niet meer de allesweter. Er is een vraag; een probleem en iedereen zoekt mee om de oplossing te vinden. Elkaars ideeën worden overwogen en besproken.

De leerkracht mag gerust eens een fout maken. Ook hij kan van zijn fouten leren net als de leerlingen.

Het zal duidelijk zijn dat deze doelstelling ook weer heel wat implicaties heeft naar hoe een les opgebouwd wordt. In elk geval moet men bij een lesopbouw vermijden dat er uiteenzettingen van boven uit, door de leerkracht, gegeven worden. Er wordt gezamenlijk gediscussieerd en naar elkaar geluisterd. Als er een knoop moet doorgehakt worden dan hoeft de mediator niet altijd degene te zijn die beslist. Ook de leerlingen zelf kunnen een beslissing nemen. Het meest belangrijke om iemand het gevoel van competentie te geven is iemand bewustmaken van wat hij kan; van de vorderingen die hij maakt.